Омаж теоретичару сукоба цивилизација

Пише: Мирослав Свирчевић
среда, 14 јануар 2009 19:59

Приказ књиге: "Амерички идентитет" Семјуела Хантингтона, ЦИД Подгорица, 2008.

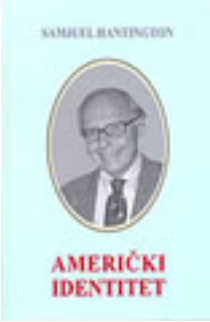

Глобализација политичких и економских процеса у савременом свету довела је до коренитих промена у тумачењу значајних онтолошких претпоставки и аксиолошких категорија, на којима су вазда почивала цивилизована друштва. Свакодневно јачање и експанзија међународних војно-политичких асоцијација, готово неограничени развој техничко-технолошке опремљености савремене светске привреде, изузетно висок ниво развоја међународне трговине, развој саобраћаја, интернета и олакшана комуникација међу људима, проузроковали су до данас незабележену флуктуацију људи и трансфер роба, идеја, идеологија, религија, политичких покрета и културних достигнућа из земаља трећег света у најбогатије државе (претежно чланице Г8). Ови динамични процеси темељно су променили садржину културних образаца појединих земаља и довели до преиспитивања појединих есенцијалних појмова и категорија од којих зависи свакодневни људски живот. Они су покренули низ културолошких питања на које није лако дати поуздане одговоре. Једно од таквих питања, с којим се увелико суочавају богате државе на Западу, јесте и питање њиховог културно-цивилизацијског идентитета, који их суштински одваја од осталих, пре свега традиционалних друштава. Западни истраживачи у области политике, права, социологије и других друштвених наука, већ годинама покушавају да одговоре на њега, нудећи разноврсна и понекад сасвим опречна тумачења. То посебно важи за Сједињене америчке државе као једину преосталу светску политичку и економску силу, која је у највећој мери на својој кожи осетила последице процеса глобализације. Тако је, и недавно преминули харвардски професор Семјуел Хантингтон (24. децембра 2008), једну од својих последњих књига посветио питању савременог културног идентита Америке. Дубоко забринут за будућност своје земље, Хантингтон је понудио сопствено виђење бројних контроверзи и замршених културолошких прилика у Сједињеним америчким државама на почетку XXI века, које су у великој мери разводниле њен првобитни идентитет заснован на англо-протестантском културном обрасцу. Своје виђење датог проблема Хантингтон је системски и систематски образложио у књизи „Амерички идентитет“, која ће и бити предмет овог приказа. Аутор приказа жели на тај начин да ода почаст овом великом и угледном научнику с којим се није увек слагао, и чије је ставове, изнете у чувеној књизи „Сукоб цивлизација“, оштро критиковао у једном од својих радова.

Већ у самом предговору Хантингтон је нагласио да ће своје мишљење о савременом америчком културном идентитету представити на двојак начин: као научник и као патриота. Из оваквог приступа проблемској ситуацији може се закључити да ће аутор у великој мери утиснути субјективистичка мерила у своје тумачење, које ће више имати карактер конкретне политичке препоруке, него добро осмишљене и научно засноване теорије. Но, то и јесте био ауторов циљ. Увидевши да се модерна Америка прилично удаљила од свог изворног идентита чији су темељи ударили очеви – оснивачи (Џорџ Вашингтон, Бенџамин Френклин, Томас Џеферсон, Александар Хамилтон, Џејмс Медисон, Џон Адамс и др.) непосредно после рата за независност 1766, Хантингтон је уочио многе деконструкционе тенденције, које би, уколико се не предузме ништа, могле бити кобне по будућност Америке. Реч је о могућности да се Америка трансформише у једно од два лабилна и у основи неперспективна друштва, политички нестабилна с могућношћу избијања учесталих сукоба на расној, етничкој и верској основи.

Прва могућност је да Америка постане мултикултурни амалгам слабо повезаних грађана у којем би партикуларни субнационални идентитети са свих континената надвладали кровни амерички идентитет, што би могло довести до ерозије центрипеталних политичких снага и слабљења државне целине. До тога долази услед застоја у процесу асимилације имиграната у америчко друштво или због лошег управљања тим процесом. У том случају амерички идентитет би изгубио своју културолошку садржину, постајући пуки омотач за лако препознатиљиве завичајне субналионалне идентитете (ирски, пољски, јеврејски, немачки, хиспански, корејски, вијетнамски, кинески, хинду, руски, холандски, италијански итд.) који би тако добили прворазредну улогу у животу грађана, док би у исто време све оне вредности, који сачињавају традиционални амерички кредо, биле занемарене и препуштене одумирању. Овакав модел друштва би – сматра Хантингтон – одвео америчко друштво у гетоизацију, засновану на расној, националној или верској основи. Први симптом овакве кварежи америчког друштва огледа се све јачим захтевима за истицање завичајног језика као примарног, или макар као равноправног са енглеским у свакодневној службеној комуникацији.

Друга могућност, која је према Хантингтону много опасније од прве, јесте да Америка постане бинационална и двојезичка држава у којој би равноправно конкурисали енглески и шпански језик, што би могло довести до онакве политичке ситуације каква постоји у канадској провинцији Квебек. У том случају, Америка би постала земља сукобљене англо-саксонске и хиспанске културе које имају мало тога заједничког, будући да хиспански културни талас долази из нерзавијених земаља Латинске Америке. У том „сукобу култура“ Хантингтон сматра да је англо-протестантски образац инфериоран у односу на хиспански и да му прети озбиљна ерозија, па чак и нестанак. Хантингтон је дошао до оваквог закључка, проучавајући перманентно растући уплив хиспанских имиграната на америчко тле, посебно Кубанаца на Флориду и Мексиканаца у Калифорнију, Аризону, Неваду, Тексас и Нови Мексико, што је из темеља променило

„крвну слику“ јужних држава Америке. Основни фактори који су довели до експанзије хиспанске културе у Сједињеним америчким државама су: 1) максимална концентрација хиспанских имиграната (легалних и илегалних) на јасно одређеној територији, тј. одсуство традиционалне дисперзије усељеника у случају Кубанаца, Мексиканаца и осталих „Латиноса“, 2) висока стопа родбинске повезаности међу имигрантима, 3) близина завичајних држава што омогућава знатно лакши улазак у Америку; Сједињене америчке државе су једина земља из круга Западне цивилизације, која се на мору и копну граничи са земљама трећег света (са Кубом и Мексиком), 4) историјски разлози; највећи број федералних држава у којима живе амерички Мексиканци, припадали су Мексику све до Тексашког рата за независност 1835-1836, и Мексичко-америчког рата 1846-1848; за разлику од других имиграната, Мексиканци стижу у Америку из суседне државе која је претрпела војнички пораз од САД, и они без изузетка насељавају регионе који су некада припадали њиховим прецима; Мексиканци се осећају као код куће у Калифорнији, Тексасу, Аризони или Новом Мексику; 5) политичка подршка матичне државе; председници Мексика готово увек подстичу имиграцију својих грађана у Сједињене америчке државе и пружају подршку већ насељеним мексичким имигрантима; оно што је најважније, подстичу их да узму америчко држављанство, али и да сачувају свој мексички тј. хиспански културни идентитет; у случају Кубе, ситуација је била комплетно другачија; попут других комунистичких диктатора, и Фидел Кастро је, током већег дела своје владавине, строго кажњавао сваки покушај бекства Кубанаца у Америку; касније је омекшао свој став, повремено и сам организујући одлив својих држављана, међу којима је било и препродаваца дроге, плаћених убица и осуђеника. Све је то допринело да се у јужним државама Америке хиспански културни образац наметне као доминирајући, што производи далекосежне политичке последице. Тако је нпр. Мајами увелико познат као „престоница“ Латинске Америке у којој се не може просперирати ако се не зна шпански и не познаје култура Кубанаца и осталих имиграната из Латинске Америке. Данас Флорида једва да има било шта заједничко с изворним принципима америчке културе. Слично би се могло рећи и за велики део Лос Анђелеса и других градова, који су некада припадали Мексику. Хантингтон истиче да је то изузетно неповољна околност за политичку будућност Америке и да је крајње време да она редефинише свој препознатљиви културни идентитет.

У решавању овог проблема Хантингтон је више деловао као патриота, амерички националиста него као научник. Одбацујући идеју о мултикултурализму као типичној антизападној идеји, Хантингтон се недвосмислено заложио за повратак Америке свом изворном англо-протестантском културном обрасцу, који је подигао Америку као државу и довео је до статуса глобалне силе. То је онај образац, на чијој основи су очеви-оснивачи Сједињених америчких држава покренули рат за независност, донели Декларацију о независности 1766. и усвојили Устав 1787. Тај образац обухвата све оне вредности, које сачињавају амерички кредо, лако препознатљив и изразито супериоран у односу на друге културне обрасце. У питању су све оне духовне, моралне и културне вредности, које су поникле на енглеском тлу, али које из многих разлога политичке и економске природе нису могле довољно да се развију под окриљем своје матице. Оне су своју разраду доживеле тек по доласку првих енглеских колониста на америчке тле,

где су у потпуно новој средини успеле да покажу своје истинске врлине. Дошавши с намером да започну нов живот, енглески колонисти су до врхунца довели све највредније тековине своје матичне политичке и духовне културе. Тако је и настала америчка култура, која није ништа друго него најбољи и најчистији израз енглеског цивилизацијског наслеђа, које се није могло на прави начин изразити на свом матичном тлу, у Енглеској на Старом континенту. Реч је о следећим вредностима: разне варијанте протестантске религије, енглески језик, породица, слобода, демократија, људска права, индивидуализам, владавина права и приватне својине, склоност ка предузетништву, скромност, штедљивост, култ рада и залагања, солидарност. То је оно што је чинило суштину америчког националног идентитета који је своје коначне облике добио у време тзв. Великог буђења, у предвечерје револуције. Велико буђење је представљало културни покрет, који је објединио свих тринаест британских колонија у духовно-верском, географском и политичком смислу, створивши америчку нацију. Сви протестантски правци су остварили потребан ниво јединства с циљем формирања нових људи, новог друштва и нове државе. Један од истакнутих „Американаца“ тог доба Џон Адамс је то овако описао: „Револуција је остварена пре него што је рат отпочео. Револуција је била у главама и срцима људи: и промена у њиховим верским осећањима у односу на сопствене дужности и обавезе“ 1 . Америчка револуције се никако није могла десити без верске реформе из периода Великог буђења. Суштинска разлика између Америчке и Француске револуције је у томе, што је Америчка револуција, у својим коренима, била религијски, а у Француској антирелигијски догађај. Та чињеница је обликовала не само Америчку револуцију него и њен културни идентитет, који је утиснуо специфичан печат новонасталој држави, израслој из револуције. То је тај препознатиљиви културни идентитет Америке – истиче Хантингтон – који је деценијама, веома успешно, преко „мелтинг пот“ механизма, вршио асимилацију све већег броја имиграната из Европе и других континената. Привучени великим могућностима за бољи живот и зараду, имигранти су током XIX и XX века, у масама хрлили у обећану земљу с друге стране Атлантика, прилагођавајући се домицилном културном обрасцу, што их није онемогућило да исповедају своју веру (католичанство, православље, јудаизам, ислам, будизам, и др). Међутим, с појавом теорија о мултикултурализму, а нарочито с „најездом“ Хиспанаца на америчко тле, која је било додатно ојачана законитостима политичке и економске глобализације, англо-саксонски „мелтинг пот“ је очигледно доживео квар, тако да он више не врши своју првобитну улогу. То може из темеља да промени изворни амерички идентитет. Због тога је Хантингтон предложио повратак на изворни амерички кредо, што ће Америци омогућити да се културно, политички и екномски консолидује и обезбеди услове за спокојнију будућност.

Овако је размишљао Семјуел Хантингтон, очигледно забринут због могућности да изворни амерички идентитет, оваплоћен у најбољој традицији англо-протестантске кутлуре, нестане у виру мултикултурализма или агресивног и све моћнијег хиспасног експанзионизма. Чини се да се овакав начин размишљања може применити и на наш, српски случај. Чињеница је да се Србија налази на својеврсној културно-цивилизацијској прекретници, и да је после трагичних последица проузрокованих сулудим идеолошким експериментима оличених у југословенству и

комунизму, потребно да она редефинише свој национални и културни идентитет. Потребно је јасно издвојити све оне културне вредности с којима би се могла идентификовати већина Срба (заправо српских грађана), које би их учинили посебним, јасно препознатљивим и различитим у односу на друге европске народе, укључујући и оне Србима најближе: Црногорце (онај део Црногораца који се не осећа Србима), Хрвате, Бошњаке, Македонце и Словенце. Примењујући Хантингтонове препоруке, вратили бисмо се изворном српском идентитету, који је био постепено и мукотрпно изграђиван у време успона српске културе и државности: од Буне на дахије 1804. до избијања Првог светског рата 1914. Тај српски национални идентитет састојао се од неколико јасно искристалисаних моралних и политичких вредности, који је био озбиљно начет –формирањем прве југословенске државе, а дефинитивно срушен – победом бољшевизма и комунистичке идеологије. Он је представљао духовну страну српске уставности и државног развоја, те би због тога и требало да чини окосницу модерне српске националне идеје. У питању су следеће вредности: 1) Круна, 2) православље, 3) парламентаризам, 4) ћирилично писмо, 5) београдски стил у књижевности и уметности. Чини се да је повезивање ових вредности у складну целину од суштинског значаја за будућност Србије и српског народа на Балкану. Захваљујући њима, Срби у Србији би се вратили себи, а Срби изван Србије би имали снажан и поуздан ослонац у њима. Њихова афирмација и повратак у друштвени и индивидуални живот, сигурно би омогућио биолошку, духовно-културну, моралну и привредну обнову српске државе, уз поштовање националних права свих других народа који живе у Србији. Ове вредности би Србију учиниле јачом и спремнијом да се хвата у коштац са изазовима историје, између интереса великих сила, на вазда узбурканом и осетљивом Балкану. Било би то сасвим у духу препорука, које је успешно и убедљиво изложио Самјуел Хантингтон у књизи „Амерички идентитет“.

---

1. П. Џонсон, Историја америчког народа, Београд, 2003, 116.[^]